

14. Палеха Ю. І. Загальне документознавство : навч. посіб. / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш. — К. : Ліра-К, 2009. — 395 с.
15. Столяров Ю. Н. Номинационная составляющая документа / Ю. Н. Столяров // Делопроизводство. — 2000. — №2. — С. 20–28.
16. Теоретические основы создания образовательных электронных изданий / М. И. Беляев, В. П. Демкин, Г. В. Можаява и др. . — Томск, 2002. — С. 78.
17. Тихонов В. И. Суцностные характеристики, состав и классификация электронных документов / В. И. Тихонов // Делопроизводство. — 1999. — № 2. — С. 48–56.
18. Швецова-Водка Г. М. Типологія документа : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. — К. : Кн. палата України, 1998. — 80 с.
19. Электронные издания : Основные виды и выходные сведения: Межгосударственный стандарт : ГОСТ 7.83–2001. — Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2002. — 13 с.
20. Юхименко Ю. П. Проблеми інформатизації документообігу у вищих навчальних закладах України Електронний ресурс / Ю. П. Юхименко. — Режим доступу: <http://forum.dilo.kiev.ua/viewtopic.php>. — Назва з екрану.

Надійшла до редколегії 24.11.2009 р.

УДК 01(091)(477)“1991/2008”

А. В. ГЛАЗУНОВА

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ІНДИКАТОР РОЗВИТКУ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Наведено результати дослідження масиву дисертацій у галузі бібліографознавства, захищених в Україні на сучасному етапі (1991–2008 рр.), як одного із провідних показників тенденції розвитку науки.

Ключові слова: бібліографознавство, документний масив, дисертаційні дослідження.

Приведены результаты исследования массива диссертаций в области библиографоведения, защищенных в Украине на современном этапе (1991–2008 гг.) как одного из ведущих показателей тенденций развития науки.

Ключевые слова: библиографоведение, документный массив, диссертационные исследования.

Results of research of a file of dissertations in area bibliographic science, protected in Ukraine at the present stage (1991–2008) as one of conducting parameters of tendencies of development of a science are resulted.

Key words: bibliographic science, documentary file, dissertations researches.

Сучасний етап розвитку бібліографознавства в Україні характеризується інтенсифікацією наукових досліджень у галузі. Так, у загальному масиві публікацій бібліографознавчої тематики, як свідчить проведений нами аналіз, наукові джерела превалюють — їхня кількість сягає майже 80%.

Серед неопублікованих документів, що містять наукову інформацію, найважливішими є дисертації. Фундатор вітчизняного наукознавства Г. М. Добров зазначав, що «...серед інших вимірювачів темпів і тенденцій розвитку науки матеріали за кандидатськими та докторськими дисертаціями є одними із найнауковіших. У дисертаціях більше, ніж у масиві публікацій, новизни. Дисертація є концентрованим відбиттям того, що розсіяно та продубльовано самим автором і його послідовниками в численних публікаціях» [7, с. 103].

Дисертація містить безліч відомостей наукознавчого, бібліометричного, документознавчого та інформаційного типів. Крім того, напрями наукового пошуку для дисертаційних досліджень обираються, контролюються, обговорюються та затверджуються самим науковим товариством, відповідно до рівня розвитку науки. Тому дисертації в системі наукової комунікації об'єктивно відображають думку експертів щодо стану справ у науці і, відповідно, можуть слугувати інформаційною базою для виявлення тенденцій її розвитку. Для сучасного вітчизняного бібліографознавства дослідження документного масиву (ДМ) профільних дисертаційних робіт є особливо актуальним, адже жодних аналогічних розвідок понині не проводилося.

Серед публікацій, які частково торкалися означеної теми, необхідно відзначити, перш за все, статтю доктора історичних наук, проф. М. С. Слободяника «Бібліотечна наука в Україні: до підсумків десятирічного розвитку» [34]. Це — перша спроба комплексного аналізу вітчизняної бібліотечно-бібліографічної науки першого десятиліття існування незалежної української держави, зроблена на базі фундаментальних наукових джерел, серед яких автор називає монографії, дисертації, підручники, навчальні посібники. Науковець відзначив певні позитивні моменти функціонування бібліотечної та бібліографічної науки в означений період, пов'язані, перш за все, з розбудовою її власної наукової інфраструктури: створення аспірантури та спеціалізованих рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій; формування системи фахової періодики; проведенням наукових конференцій міжнародного та загальнодержавного значення.

Проблематика наукових досліджень, на думку М. С. Слободяника, відповідає потребам практики, зокрема, в бібліографознавстві пріоритетними напрямами є «питання національної бібліографії, інформаційно-бібліографічного обслуговування, аналізу бібліографічної продукції. Центральне місце ... посідає теорія, методика і організація роботи над українським бібліографічним репертуаром» [34, с. 11].

Певні кількісні характеристики щодо захисту дисертацій в Україні за 1991–1994 рр. з бібліотекознавства та бібліографознавства наводилися в тезах доповіді директора Книжкової палати України (КПУ) імені Івана Федорова, проф. М. І. Сенченка [31]. Він, зокрема, констатував на той момент

пріоритет у наукових дослідженнях здобувачів вивчення різних аспектів бібліографії в порівнянні з бібліотекознавчою та книгознавчою тематикою.

Найнаближенішою до досліджуваної нами теми можна вважати статтю співробітниці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) Л. Литвинової «Дисертація як форма виявлення тенденції розвитку науки (на прикладі спеціальності 07.00.08 — «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство»)» [14]. Проте автор зосередила увагу на здобутках лише однієї, хоча й провідної установи, проаналізувавши кількісно-якісні параметри діяльності спецради НБУВ із захисту кандидатських і докторських дисертацій.

Певні уявлення щодо наукових розробок ВНЗ та провідних наукових бібліотек у галузі бібліографознавства надають п'ятирічні аналітичні огляди НДР, які видає Національна парламентська бібліотека України (НПБУ), але ані за структурою, ані за повнотою відбору матеріалів вони не можуть претендувати на всестороннє охоплення зазначеної теми [20–22].

Метою статті є аналіз масиву дисертаційних досліджень у галузі бібліографознавства, захищених в Україні на сучасному етапі (1991–2008 рр.), як показників тенденцій розвитку науки.

Усього за означений період вітчизняні науковці захистили 96 дисертацій, з них — 6 докторських і 90 кандидатських.

Відсутність до недавнього часу спеціального наукового ступеня в галузі соціально-комунікаційних дисциплін, до яких належить і бібліографознавство, зумовила розосередження масиву за чотирма основними галузевими напрямками, за якими присуджувалися наукові ступені: історичні, педагогічні, технічні та філологічні науки. У досліджуваному нами ДМ найбільшу кількість склали роботи, представлені на здобуття кандидата /доктора історичних наук — 59 (61,5%), більш ніж удвічі менше з педагогічних наук — 28 (29,2%), незначну кількість з технічних — 6 (6,2%), філологічних — 2 роботи (2,1%) та ще 1 роботу (1,0%) — з економічних наук.

Такий розподіл зумовлений, передусім, історичними факторами підготовки наукових бібліографознавчих кадрів. Наслідуючи певний час здобутки радянського бібліографознавства та споріднених йому наук, зокрема бібліотекознавства та книгознавства, до 2008 р. в Україні в номенклатурі спеціальностей, за якими присвоюються вчені ступені ВАК України, спеціальність 07.00.08 — «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» була віднесена до галузі історичних наук, з можливістю, відповідно, присвоювання вченого ступеня доктора або кандидата історичних, педагогічних або філологічних наук. Незважаючи на комплексний характер дисертаційних досліджень, це змушувало здобувачів долучати галузеві розвідки до вищезазначених «титільних» спеціальностей, при цьому, як зазначають проф. ХДАК Н. М. Кушнарєнко та А. А. Соляник,

«внесок здобувача в розвиток галузевої науки та практики просто ігнорувася» [12].

Визначення галузевої «належності» бібліографознавства і споріднених йому галузей (бібліотекознавства, книгознавства, архівознавства, документознавства та ін.) знайшли фахівці Харківської державної академії культури (ХДАК) та Інституту журналістики Київського національного університету імені Т. Шевченка, які запропонували створити новий інтегрований науковий напрям «Соціальні комунікації». Зокрема, з 2008 р. в номенклатурі наукових спеціальностей, за якими присуджується науковий ступінь ВАК України, було введено спеціальність 27.00.03 — «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» з присвоєнням ученого ступеня доктора/кандидата наук з соціальних комунікацій та історичних наук [10]. Перші ж бібліографознавчі дисертаційні дослідження за новим науковим напрямом були захищені у 2009 р., а тому не є об'єктом нашого аналізу.

Крім наукового ступеня, критеріями для подальшої квантифікації ДМ дисертацій є: тематика наукових робіт; установи, де виконувалися роботи; динаміка захистів тощо.

Одним із найголовніших досягнень сучасної бібліографічної науки в Україні став захист двох докторських дисертацій з теоретичних проблем БІ: Л. Я. Філіповою «Бібліографічні системи України в інформаційно-комп'ютерному середовищі: теорія, організація, технологія» (1999) [40] та Г. М. Швецовою-Водкою «Документ і книга в системі соціальних комунікацій» (2002) [42]. Означені роботи дозволили, перш за все, на новому теоретико-технологічному (Л. Я. Філіповою) та теоретико-методологічному (Г. М. Швецовою-Водкою) рівнях дослідити феномен БІ, обґрунтувати власні концепції бібліографії.

Л. Я. Філіпова проаналізувала теоретичні основи формування бібліографічної системи як різновиду інформаційної системи через її предметну сферу — бібліографічну технологію. Новаторський принцип дослідження полягає в застосуванні принципово відмінного від відомих раніше підходу, названого автором «користувацьким» [40]. Бібліографічна система трактується науковцем як «самостійна соціальна документна система, яка розвивається не лише в межах бібліотечної діяльності, але й у науково-інформаційній, видавничій, книготорговельній, архівній, музейній та ін. діяльності» [там само, с. 48]. Об'єктом такої системи є БІ, що матеріалізується в бібліографічних ресурсах: продукції і послугах через сукупність бібліографічних процесів та операцій, що виконуються з БІ, тобто через бібліографічну технологію. Аналіз бібліографічних систем і їхньої предметної сфери — бібліографічної технології — зумовив розробку автором методологічних принципів моделювання й організації об'єкта за допомогою сучасних комп'ютерних і мережових технологій.

¹ Квантифікація - процедура вимірювання та кількісного вираження властивостей об'єкта

Таблиця 1

Тематична структура документного масиву дисертацій
з бібліографознавства (1991–2008 рр.)

№ з/п	Темакандидатських	Кількість дисертацій	
		канди- датських	доктор- ських
1	Періодичні видання з бібліографознавства	1	
2	Теорія бібліографічної інформації (БІ)	2	2
3	Історія бібліографії та бібліографознавства, зокрема персоналії бібліографів і бібліографознавців	19 12	1
4.	Методика бібліографування	6	
5.	Організація бібліографії в Україні та світі	4	
6.	Автоматизація бібліографічних процесів	6	1
7.	Основні напрями бібліографічної діяльності (види бібліографії):	19 12	2
	національна	5	
	видавничо-книготорговельна	1	
	науково-допоміжна	1	
	рекомендаційна	2	
	галузева	20	1
	краєзнавча	4	1
	біобібліографія	3	
8.	Бібліографічне обслуговування	13	
9.	Формування інформаційної культури споживачів інформації	4	
10.	Викладання бібліографії. Підготовка кадрів	1	

У дисертаційному дослідженні Г. М. Швецової-Водки (2002) логічного обґрунтування і подальшого розвитку набула документографічно-книгознавча (неокнигознавча) концепція бібліографії [42]. При цьому питання теорії документа і книги як його різновиду досліджуються з позицій теорії соціальної інформаційної комунікації. Автор визначила, що об'єкт бібліографії може бути позначений поняттям «книга» в його найширшому значенні: документ опублікований, виданий або депонований, що надається в суспільне користування завдяки діяльності комунікаційних посередників (редакційно-видавничої справи, системи книгорозповсюдження і книгови-користання).

Сучасна тематика бібліографознавчих дисертаційних досліджень (табл. 1) свідчить про пріоритет у вивченні науковцями проблематики часткового бібліографознавства. Так, праці, присвячені теоретико-методологічним, історичним, організаційно-управлінським і методико-технологічним аспектам окремих видів бібліографії, складають 41,6% (38 робіт), 2 з яких — докторські.

Домінуючими в мікромасиві є дослідження галузевої бібліографії — 20 дисертацій, з яких найбільшого обґрунтування набули такі галузі, як: історична наука — 5 кандидатських; сільське господарство — 3 дисертації (зокрема і кандидатська, і докторська одного науковця — В. В. Дерлеменка [5; 6]) та стільки ж художня література та літературознавство; екологічна та технічна сфера — по 2 кандидатських. По 5 дисертацій було захищено з національної (зокрема державної та загальної ретроспективної) та краєзнавчої бібліографії (зокрема одну докторську А. А. Непомнящим [19]). Превалювання зазначених наукових напрямів у бібліографознавстві детерміновано процесами національно-культурного відродження, що відбуваються в Україні на сучасному етапі, складовою яких є соціально-комунікаційна діяльність у напрямі відтворення документосфери нації як частини її соціальної пам'яті. На практичному рівні кумуляція ДМ відбувається в межах реалізації проектів зі створення Українського бібліографічного репертуару, реєстру національного культурного надбання, державних, краєзнавчих та українознавчих бібліографічних ресурсів.

Серед масиву означених за видовою ознакою робіт значну кількість складають дисертації, які відтворюють певний історичний період, при цьому особливістю досліджуваного нами масиву є наявність численних історичних досліджень, виконаних саме у формі кандидатських дисертацій. Серед останніх відзначаються праці, що належать до проблематики загальної бібліографії (з історії державної бібліографії — Н. М. Сенченко [32]; загальної ретроспективної — І. Г. Лиханова [15]; видавничо-книготоргівельної — О. І. Загуменна [9]); спеціальної (рекомендаційної — В. І. Лутовина [16]) та науково-допоміжної (М. Б. Сорока [36]); краєзнавчої — В. Т. Петрикова [25]; історичної — І. А. Смогоржевська [35] тощо.

Означену тенденцію підтверджує і значна сукупність історико-бібліографічних досліджень із загальної історії української бібліографії та бібліографознавства, специфічною властивістю якої є домінування в мікромасиві персонографічних розвідок. Таких дисертацій за 1991–2008 рр. всього захищено 20 (20,8%), з них 13 — за персоналіями бібліографів і бібліографознавців, зокрема одна — докторська. Серед загальноісторичних бібліографознавчих розвідок увагу дослідників привернули питання еволюції фахової терміносистеми й організаційно-управлінські аспекти бібліографознавства на етапі становлення та розквіту бібліографічної науки в Україні (20–30-ті рр. ХХ ст.).

Розвиток історико-біографічних досліджень відбувався в контексті загальноісторичного процесу реабілітації імен, упровадження нового «людського бачення» минулого бібліографії, історія бібліографії розглядається крізь її суб'єктивний чинник, крізь діяльність, біографії суб'єктів бібліографічної діяльності. Зокрема сучасні вітчизняні науковці в дисертаціях усебічно проаналізували наукову та практичну бібліографічну діяльність таких діячів, як: М. Ю. Браїчевський (дисертація О. П. Бодак [2]), М. С. Грушевський (І. П. Цибенко [41]), О. С. Грушевський (А. Ф. Приходько [28]), С. О. Єфремов (С. Г. Приколола [27]), М. Кордуба (О. М. Піх [26]), І. Кревецький (У. П. Яворська [44]), І. Крип'якевич (Т. О. Литвин [13]), Ю. О. Меженко (Н. В. Стрішенець [37]) митрополити Євгеній (С. О. Болховітінов, дисертація Є. В. Рукавіциної [29]) та митрополит Іларіон (І. Огієнко, докторська дисертація В. П. Ляхоцького [17]), Є. Ю. Пеленський (А. І. Сілевич [33]), Є. Й. Сіцінський (А. М. Трембіцький [38]), М. І. Ясинський (С. А. Аругюнова [1]).

Провідною тенденцією дисертаційних персонографічних досліджень є залучення широких джерел архівних та інших неопублікованих матеріалів і реконструкція на їх основі історико-біографічного процесу. Методологічним інструментарієм сучасних істориків бібліографії є системно-діяльнісний підхід, що дозволяє висвітлити роль і місце суб'єкта бібліографічної діяльності в історії бібліографії.

Однією з найдосліджуванішою в бібліографознавчих дисертаціях є система бібліографічного обслуговування користувачів. На сучасному етапі кількість таких робіт склала 13 (12,6%). Предметом наукового аналізу фахівців став процес трансформації інформаційно-бібліографічного забезпечення таких сфер, як: освіта (5 дисертацій), медицина та охорона здоров'я (3 дисертації), державне управління (2 дисертації) та бібліотечна справа (1 дисертація). Концептуальною для означених робіт є побудова такої моделі бібліографічного обслуговування споживачів інформації (базуючись на результатах конкретнонаукових досліджень), яка б урахувала всі рівні згортання інформації і виконувала б документальні, інформаційні та когнітивні (в майбутньому пріоритетні) функції.

У дисертаційних дослідженнях зазначеного періоду значним є обсяг робіт, які розкривають технологічну проблематику, зокрема, автоматизація бібліографічних процесів. Загальним питанням автоматизації бібліографічних процесів присвячено 7 (7,3 %) дисертацій, з них 1 — докторська (В. М. Горовий «Соціальні інформаційні бази і розвиток бібліотечного інформаційного потенціалу» [3]). Специфічним для цього мікрмасиву наукових робіт є розкриття обраних тем та напрямів за допомогою методології, зумовленої базовою освітою або практичною сферою діяльності здобувачів. Відповідно, можна виділити: історико-бібліотечнознавчі дослідження В. М. Горового, І. А. Павлуші, О. М. Пашкова [3; 23; 24];

техніко-технологічний аналіз автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем (АІБС) В. В. Єлісеєва, І. Ю. Ляшенко, В. А. Ясулайгиса [8; 18; 45] та економіко-математичний підхід В. В. Іванової [11]. Зазначені дисертації захищали на здобуття кандидата історичних (3), технічних (3) та економічних (1) наук.

Крім того, домінування інформаційно-технологічної проблематики виявлено нами в такому традиційному аспекті бібліографознавчих досліджень, як методика бібліографії. Зокрема, предметне поле методики бібліографування загалом містить праць, 5 з яких присвячені автоматизації інформаційного (зокрема бібліографічного) пошуку та машинозчитуваному каталогізуванню документів. Ще одне дослідження відбиває впровадження Інтернет-технологій у бібліографічне обслуговування користувачів.

Невипадково, з кінця ХХ ст., у зв'язку з широким упровадженням у практичну бібліографічну діяльність нових інформаційних технологій і, відповідно, збільшенням кількості наукових досліджень, спеціалісти почали виокремлювати технологічний розділ як окремий аспект бібліографічної науки. Так, російські науковці закріпили це у відповідному державному стандарті ГОСТ 7.0-99 «Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения», де наведено таке визначення бібліографознавства — «наукова дисципліна, що вивчає теорію, історію, методологію, технологію, методику, організацію бібліографії» [4].

На думку ж вітчизняних учених, зокрема Г. М. Швецової-Водки, «поняття «технологія бібліографії» розроблене недостатньо... Стандартизований термін «інформаційна технологія» ... означає «сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, що об'єднуються в технологічний комплекс, який забезпечує збирання, створення, збереження, накопичення, обробку, пошук, виведення, копіювання, передачу та поширення інформації [4, с. 4]. Відповідно, технологія бібліографії як інформаційної діяльності повинна створювати такий же комплекс, але щодо одного виду інформації — бібліографічної. Визначення свідчить також, що технологія не є розділом наукової дисципліни, а, радше, одним із об'єктів її вивчення» [43, с. 173]. Ми вважаємо цей підхід логічно обґрунтованим.

Найменш дослідженими темами в бібліографічній науці є формування інформаційної культури користувачів (4 дисертації) та підготовка бібліографічних кадрів (1 робота). Перша з них за умов наявності робіт часткового характеру (формування інформаційної культури окремих категорій споживачів — юнацтва та студентства тощо) і загальної тенденції збільшення масиву документів за темою, що зумовлено, у свою чергу, об'єктивними факторами існування людини в сучасному інформаційному суспільстві, — потребує концептуального обґрунтування на рівні докторського дослідження.

Таким чином, змістовний аналіз ДМ дисертацій свідчить про частково-наукову спрямованість сучасних бібліографознавчих досліджень.

Таблиця 2

Поділ дисертаційних досліджень за установами,
де була виконана робота (1991–2008 рр.)

№ з/п	Назва установи	Кількість захищених дисертацій
1.	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України	32
2.	Київський національний університет культури і мистецтв	29
3.	Харківська державна академія культури	11
4.	Рівненський державний гуманітарний університет (Рівненський державний інститут культури)	3
5.	Український НДІ архівної справи та документознавства	3
6.	Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук	2
7.	Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України	2
8.	Харківський гуманітарний інститут (нині — університет) «Народна українська академія»	2
9.	Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника НАН України	1
10.	Львівський національний університет імені І. Франка	1
11.	Національна парламентська бібліотека України	1
12.	Інститут української мови НАН України	1
13.	НДІ педагогіки АПН України	1
14.	Міжнародний науково-навчальний центр ЮНЕСКО інформаційних технологій та систем НАН України	1
15.	Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського	1
16.	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	1
17.	Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого	
18.	Кам'янець-Подільський державний університет	
19.	Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України	1
20.	Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України	1

Розподіл дисертаційних досліджень у галузі бібліографознавства за установами, де виконувалися роботи, дозволив виявити провідні наукові центри (табл. 2).

Загалом бібліографознавчі теми були об'єктами наукових досліджень, виконаних у 20 установах, серед них: 9 ВНЗ, де було підготовлено 50 дисертацій; 4 національні бібліотеки (36 дисертацій); 7 науково-дослідних інститутів та підрозділів академії наук України (10 робіт). Абсолютними лідерами за цим показником є НБУВ і КНУКіМ, у яких велася робота майже над 63% (61) усіх дисертаційних досліджень.

Статистичний підрахунок захисту дисертаційних робіт за роками, проведений нами, свідчить про певну хаотичність і стихійність у підготовці наукових бібліографознавчих кадрів. Сталих тенденцій до зростання не існує. Мінімальна кількість — по 2 роботи — захищено в 1992-1993 рр., максимальна — 13 досліджень — у 2005 р. Єдиний висновок, якого можна дійти — те, що в сукупності щорічно захищається не менше 5 дисертацій з досліджуваної нами галузі.

Два науковці — Л. Я. Філіпова та В. В. Дерлеменко — захистили за означений період і кандидатську (відповідно 1991 та 1994), і докторську (1999 та 2005) дисертації.

Дисертаційні дослідження є показником формування наукових шкіл та напрямів розвитку науки, визначення наукових лідерів і найяскравіших їх представників, свідчать про наступність у розробці певної проблематики. Наявні наукові джерела, на наш погляд, нині не надають підстав для чіткого і незаперечного виявлення наукових лідерів — процес підготовки наукових кадрів у країні перебуває на етапі становлення, який, у свою чергу, характеризується стихійністю, неупорядкованістю, формальними чинниками, що впливають на вибір тематики та керівників дисертаційних робіт, зокрема, наявність докторського ступеня в керівника, високої посади та ін. Вивчення вітчизняних наукових бібліографознавчих шкіл є завданням нашого подальшого дослідження.

Підсумовуючи проведений нами аналіз дисертацій як індикатора розвитку бібліографознавства, необхідно відзначити домінування прикладних досліджень. У цілому масив характеризується фрагментарністю, відсутністю цілісності і високої теоретико-методологічної бази. Розробляються переважно окремі історичні періоди та види бібліографії, проблеми впровадження нових інформаційних технологій у практичну бібліографічну діяльність. При цьому провідним методом залишається конкретно-методичний аналіз сукупності бібліографічних ресурсів, опис фактів і явищ. Водночас окремі важливі напрями та проблеми бібліографічної науки аспіранти й докторанти розробляють недостатньо. Відсутні дисертації загальнотеоретичного та методологічного спрямування, в яких розкривалися б онтологічні, гносеологічні, морфологічні, семантичні, соціально-психологічні аспекти функціонування бібліографії в цілому та окремих її складових; рефлексії бібліографознавства як наукової та навчальної дисципліни. Надто слабким є забезпечення бібліографознавства кадрами вищої наукової кваліфікації — докторами наук.

Проведене дослідження не є вичерпним і окреслює лише загальні тенденції розвитку бібліографічної науки в Україні на сучасному етапі на основі лише одного, але найважливішого виду документів — дисертацій. Перспективним напрямом вважаємо подальший поглиблений і багатоаспектний аналіз масиву дисертаційних робіт із застосуванням бібліометричних та наукометричних методик, зокрема для визначення наукових шкіл у бібліографознавстві як науковій дисципліні документально-комунікаційного циклу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова С. А. *Бібліографічна спадщина Михайла Ілліча Ясинського : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / С. А. Арутюнова ; Київ. держ. ін-т культури.* — К., 1998. — 157 с.
2. Бодак О. П. *Документальна історико-бібліографічна спадщина М. Ю. Брайчевського (1924–2001) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / О. П. Бодак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.* — К., 2007. — 169 с.
3. Горовий В. М. *Соціальні інформаційні бази і розвиток бібліотечного інформаційного потенціалу (1991–2006 рр.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.* — К., 2006. — 361 с.
4. ГОСТ 7.0-99. *Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения : изд. офиц. — Взамен ГОСТ 7.0-84 ; введ. 01.07.2000. — Минск : межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1999. — 23 с. — (Межгосударственный стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).*
5. Дерлеменко В. В. *Зарубежные библиографические базы данных по сельскому хозяйству: анализ и проблемы использования в Украине : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / В. В. Дерлеменко ; Моск. гос. ун-т культуры.* — М., 1994. — 16 с.
6. Дерлеменко В. В. *Система розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації в Україні: створення вітчизняної концептуальної моделі : дис. ... д-ра пед. наук : 07.00.08 / В. В. Дерлеменко ; Харк. держ. акад. культури.* — Х., 2005. — 446 с.
7. Добров Г. М. *Наука о науке / Г. М. Добров.* — 3-е изд., доп. и перераб. — К. : Наук. думка, 1989. — 304 с.
8. Єлісєєв В. В. *Ідентифікація екологічного знання в автоматизованих інформаційно-бібліотечних системах : дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / В. В. Єлісєєв ; Херсон. держ. техн. ун-т.* — Херсон, 2002. — 157 с.
9. Загуменна О. І. *Становлення та розвитку книготоргівельної бібліографії в Україні (XVIII–XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / О. І. Загуменна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв.* — К., 2002. — 170 с.
10. *Зміни, що вносяться до Переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань у галузі «соціальні комунікації» ; паспорти спеціальностей 27.00.01 — теорія й історія соціальних комунікацій ; 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство : затв. Наказом ВАК України від 14 груд. 2007 р. № 867 // Бюл. Вищ. атестац. коміс. України.* — 2008. — № 2. — С. 2–3, 12–15.
11. Іванова В. В. *Економіко-математичне моделювання діяльності інформаційно-бібліотечного комплексу : дис... канд. екон. наук : 08.03.02 / В. В. Іванова ; НАН України, Міжнар. наук.-навч. центр ЮНЕСКО інформ. технологій та систем.* — К., 2002. — 192 с.
12. Кушнаренко Н. *Социальные коммуникации — новая научная отрасль / Н. Кушнаренко, А. Соляник // Науч. и техн. б-ки.* — 2008. — № 8. — С. 41–48.

13. Литвин Т. О. Іван Крип'якевич як книгознавець : дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Т. О. Литвин ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2008. — 199 с.
14. Литвинова Л. Дисертація як форма виявлення тенденції розвитку науки (на прикладі спеціальності 07.00.08 — «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство») / Л. Литвинова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — 2002. — Вип. 9. — С. 586–593.
15. Лиханова І. Г. Розвиток концепції національної бібліографії України у ХХ столітті : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / І. Г. Лиханова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2005. — 224 с.
16. Лутовинава В. І. Українська рекомендаційна бібліографія (історичні та теоретико-методичні засади) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / В. І. Лутовинава ; Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. — К., 1998. — 202 с.
17. Ляхоцький В. П. Видавнича, архівно-археографічна та бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / В. П. Ляхоцький ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2001. — 515 с.
18. Ляшенко І. Ю. Автоматизація бібліотечних процесів з використанням інформаційних мережевих технологій : дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / І. Ю. Ляшенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 1998. — 162 с.
19. Непомнящий А. А. Бібліографічна спадщина історико-етнографічних досліджень Криму в кінці ХУІІ — на початку ХХ століть : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / А. А. Непомнящий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2001. — 706 с.
20. Огляд науково-дослідної роботи наукових бібліотек та інститутів культури України у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і основ книгознавства за 1991–1995 рр. / Нац. парлам. б-ка України ; [уклад.: А. М. Любаренко, О. О. Мастипан]. — К., 1998. — 136 с.
21. Огляд науково-дослідної роботи наукових бібліотек та вищих навчальних закладів культури України у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і основ книгознавства за 1996–2000 рр. / Нац. парлам. б-ка України ; [уклад.: Т. Богуш та ін.]. — К., 2003–2004. — Ч. 1–2.
22. Огляд науково-дослідної роботи наукових бібліотек та вищих навчальних закладів культури України у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і основ книгознавства за 2001–2005 роки / Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; [склад.: Т. Богуш та ін.]. — К.: НПУ, 2009. — 231 с.
23. Павлуша, І. А. Створення та розвиток електронних бібліотек в Україні: бібліотекознавчий аспект (кінець ХХ — початок ХХІ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / І. А. Павлуша ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2002. — 208 с.
24. Пашков О. М. Автоматизація бібліотек: історико-бібліотекознавчий аспект: (ІІ половина ХХ — початок ХХІ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / О. М. Пашков ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — К., 2005. — 189 с.
25. Петрикова В. Т. Особливості становлення та розвитку системи краєзнавчої бібліографічної інформації в Україні (1917–1991 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / В. Т. Петрикова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2001. — 225 с.

26. Піх О. М. Науково-бібліографічна діяльність Мирона Кордуби : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. М. Піх ; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознавства. — Л., 2007. — 204 с.
27. Приколота С. Г. Бібліографічний аналіз творчої спадщини С. Єфремова : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / С. Г. Приколота ; Київ. держ. ін-т культури. — К., 1997. — 146 с.
28. Приходько А. Ф. Олександр Сергійович Грушевський — історик, організатор архівної та бібліотечної справи, педагог : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / А. Ф. Приходько ; Укр. НДІ арх. справи та документознавства. — К., 2005. — 224 с.
29. Рукавіціна Є. В. Бібліотека і архів митрополита Євгенія (Є. О. Болховітінова) : дис. ... канд. іст. наук : 05.25.04 / Є. В. Рукавіціна ; НАН України ; Центр. наук. б-ка ім. В. І. Вернадського. — К., 1995. — 250 с.
30. Сєкунова Ю. В. Історико-культурологічна спадщина Лева Биховського : дис. ... канд. іст. наук : 17.00.01 / Ю. В. Сєкунова ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — К., 2003. — 197 с.
31. Сенченко Н. И. Проблемы библиотечного дела в Украине: наука, образование, информатизация / Н. И. Сенченко // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : материалы V юбил. междунар. конф. «Крым-98» (6–14 июня 1998 г., Судак). — Судак, 1998. — Т. 1. — С. 29–32.
32. Сенченко Н. М. Історія становлення та розвитку державної бібліографії України (1919–1969 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Н. М. Сенченко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — К., 1999. — 151 с.
33. Сілевич А. І. Публіцистична та редакторсько-видавнича діяльність Євгена-Юлія Пеленського : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / А. І. Сілевич ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2005. — 176 с.
34. Слободяник М. Бібліотечна наука в Україні: до підсумків десятирічного розвитку / М. Слободяник // Бібл. планета. — 2002. — № 1. — С. 6–13.
35. Смогоржевська І. А. Українська історична бібліографія (кінець XIX ст. — 1939 р.) : становлення і розвиток : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / І. А. Смогоржевська ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2006. — 200 с.
36. Сорока М. Б. Становлення та розвиток системи реферування української наукової літератури (1991–2000 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2001. — 159 с.
37. Стрішенець Н. В. Бібліографічна спадщина Юрія Олександровича Меженна : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Н. В. Стрішенець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 1996. — 187 с.
38. Трємбіцький А. М. Наукова та громадська діяльність Євфимія Йосифовича Сіцінського (70-ті рр. XIX — 30-ті рр. XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. М. Трємбіцький ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці, 2005. — 284 с.
39. Федотова О. О. Становлення та розвиток української науково-додоміжної літературної бібліографії у 20–30-х рр. XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Київ. держ. ін-т культури. — К., 1995. — 194 с.
40. Філіпова Л. Я. Бібліографічні системи України в інформаційно-комп'ютерному середовищі: теорія, організація, технологія : дис. ... д-ра пед. наук : 07.00.08 / Л. Я. Філіпова ; Харк. держ. акад. культури. — Х., 1999. — с.

41. Цибенко І. П. *Бібліографічні аспекти наукової спадщини М. С. Грушевського : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / І. П. Цибенко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — К., 2005. — 227 с.*
42. Швецова Г. М. *Документ і книга в системі соціальних комунікацій : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Г. М. Швецова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2002. — 490 с.*
43. Швецова-Водка Г. М. *Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. — К. : Кондор, 2004. — 217 с.*
44. Яворська У. П. *Бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Кривецького : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / У. П. Яворська ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2008. — 294 с.*
45. Ясулайтис В. А. *Исследование путей создания автоматизированной системы обработки информации о книжных памятниках : дис. ... канд. техн. наук / В. А. Ясулайтис ; АН Украины, Центр. науч. б-ка им. В. И. Вернадского. — К., 1992.*

Надійшла до редколегії 01.12.2009 р.

УДК 002.2:316.77

В. А. МАРКОВА

МИСТЕЦТВО КНИГИ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Розглядається еволюція художнього оздоблення книги в комунікативному аспекті.

Ключові слова: мистецтво книги, комунікація, ілюстрація.

Рассматривается эволюция художественного оформления книги в коммуникативном аспекте.

Ключевые слова: искусство книги, коммуникация, иллюстрация.

Evolution of the book's decorative design in the communicative aspect is considered.

Key words: book's art, communication, illustration.

Важливу роль у підвищенні комунікативних властивостей книги відіграє художня інтерпретація тексту. Вона здійснюється на рівні як зовнішнього (обкладинка, оправа, суперобкладинка, форзац), так і внутрішнього її оформлення — шрифт, ілюстрації та оздоблення книги. Традиційно ці елементи книжкової структури вивчають у межах мистецтва книги — галузі художньої діяльності, спрямованої на створення книги як художньої візуальної форми вираження твору. Ще білоруський першодрукар Франциск Скорина вказував на комунікативну функцію художнього оздоблення книги, застосування якого в друкованій книзі необхідне для «кращого розуміння» читачем. І хоча ця діяльність притаманна тією чи